

Panorama Soruyor

Dünyanın Gözü Önünde, Ateş Çemberinde Gazze - Gökçe Gezer



Dünyanın Gözü Önünde, Ateş Çemberinde Gazze

1. İsrail-Filistin sorunu uzun tarihi olan bir süreç fakat Ekim 2023'ten beri meydana gelen gelişmeleri ve çatışmanın bu boyuta gelebilmesinin nedenleri ve olası sonuçları nelerdir?
2. Savaşın kendisi kadar bölgesel ve küresel aktörlerin tutumu da önemli bir eleştiri konusu haline geldi. ABD, AB gibi çatışmanın çözümünde belirleyici bir rol oynayabilecek aktörlerin ve uluslararası kuruluşların yaklaşımını nasıl değerlendirirsiniz?
3. Türkiye'ye sıklıkla atfedilen arabuluculuk rolünü de göz önünde bulundurarak savaş öncesindeki, bugünkü ve gelecekteki rolünü nasıl değerlendirirsiniz?



Dr. Gökçe Gezer
İstanbul Bilgi Üniversitesi

7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırısı ile başlayan ve geçen neredeyse 7 aylık sürede sürekli artan sayılarla 35000 Filistinlinin ve 1100'den fazla İsrailinin öldürüldüğü Gazze Savaşı ilk günden itibaren uluslararası siyasetin merkezine oturmuş durumda. Filistin meselesi uzun süredir dünyada taraflılığın önemli bir gündemi iken savaşın başlangıcından itibaren neredeyse tüm dünya, uluslararası örgütler ve kamuoyu adeta bir turnusol kağıdı gibi bu konuda nasıl bir duruş sergileyeceğine dair bir sınava tutuluyor. Savaşın

kendisi kadar bugün bölge ülkelerinin, Batı'nın, Müslümanların ve Hristiyanların bu konuya nasıl yaklaştıkları gibi odaklarla kimlikler, siyasi görüşler sorgulanıyor, eleştiriliyor ve destekleniyor. Aynı zamanda konuyu daha da önemli bir şekilde uluslararası kamuoyunun bir sorunu haline getiren insanlık krizi boyutu da mevcut.

Son haftalarda İsrail-İran arasındaki gerginlikler Gazze gündemini geri plana atmış olsa da Gazzedeki operasyonlar, yardım krizi ve bu sorunların İsrail iç siyasetine ve uluslararası ilişkilere olan etkisi hala sürmekte.

Bugün Gazze savaşı ve Filistin sorunu artık inkâr edilemeyecek şekilde çetrefilli bir konu haline geldi. Savaşın çok boyutluluğu da her yönüyle ele almayı zorlu bir hale getirmiş durumda. Panorama Soruyor'un bu sayısında ise konuyu biraz daha kısıtlı bir çerçevede uzmanlara yönelttiğimiz sorularla Gazze savaşının 3 farklı yönünü değerlendirmeye çalışacağız.



Doç. Dr. Tuğçe Ersoy-Ceylan
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Filistin meselesine bakış açısı İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu iktidarlarında çatışma çözümünden çatışma yönetimine evrildi. Netanyahu herhangi bir barış sürecine angaje olmayarak ya da bunu başlatmayarak sadece birtakım söylemlerle statükonun sürdürülmesi siyasetini güttü. Bunu yaparken amacı Filistin meselesini, bir Filistin devletinin kurulmasını, işgali kenarda bırakarak tedrici bir şekilde meselenin İsrail'in, Arap ülkelerinin ve tabii uluslararası kamuoyunun gündeminden çıkarmaktı. Bunda da bir noktaya kadar başarılı olduğunu söylemek mümkün. Bu "başarıya" Hamas ve el Fetih (Filistin Yönetimi) arasındaki ihtilafın katkıda bulunduğunu söylemek gerekir.

2006'da yapılan Filistin seçimlerinde pek çok nedenden ötürü Filistinlilerin el Fetih'e güveni zedelenmiş olduğundan, Hamas ön plana çıktı ve seçimlerdeki başarısının ardından bir ulusal birlik hükümeti kuruldu. Ancak bu hükümet iki grup arasında çatışma patlak verince çöktü, son tahlilde Hamas'ın Gazze'yi, Filistin otoritesinin Batı Şeria'yı yönettiği ikili bir durum ortaya çıktı. Bu Netanyahu'nun tam da istediği bir şeydi. Bölünme olursa nihai Filistin devletini konuşacak bir partner olmayacaktı. Hamas'ın 2007'den itibaren İsrail'e saldırıları da bunun katalizörü oldu, Gazze o tarihten itibaren abluka altında kaldı. 2014'e kadar aralıklı olarak Hamas - İsrail çatışmaları görüldü. Bir noktada Netanyahu Katar'dan Hamas'a fon aktarılmasını onayladı, ayrıca Gazze'den belli sayıda işçinin İsrail'de çalışmasına izin verildi. Böylece bu ekonomik havuç sayesinde bir sükûnet sağlanmış oldu. Netanyahu açısından da böl ve yönet politikası ile Filistin meselesini gündemden düşürme amacı güdüyormuş gibi görüldü.

Buna ek olarak, aynı dönemlere denk gelen normalleşme süreçlerini de göz önünde bulundurmak gerekir. ABD Başkanı Trump döneminde başlayan, İsrail'in özellikle Körfez ülkeleriyle normalleşme sürecine girmesi Ortadoğu'da yeni bir siyasanın şekillenmeye başladığının işaretiydi. Yani bugüne kadar Arap ülkeleri İsrail ile bir ilişkinin ön şartı olarak Filistin meselesini koyuyorlardı. İbrahim Anlaşmalarıyla bu durum ortadan kalkıyormuş gibi görüldü. İkili ilişkiler Filistin meselesine dair herhangi bir somut şart, söylem, plan olmaksızın gelişmeye başladı. Buna Netanyahu'nun bypass doktrini diyorum, zira bu politika Filistin meselesini bypass ederek Ortadoğu'da İsrail'in mevcudiyet göstermesi ve

işgalin Filistinlilerin gündem edilmediği bir siyaseti barındırıyordu. Netanyahu Filistinlileri yalnız bırakmak ve Arap ülkelerini tavır değişikliğine yönlendirerek bir “barış kuşağı” oluşturma niyetindeydi.

İşte Hamas’ın saldırısını bu arka plan ışığında okumak gerekir. Hamas Filistin meselesinin çözülmediğini, göz ardı edilemeyeceğini, Ortadoğu’da normalleşme için önce Filistinlilerin normal bir yaşama kavuşması gerektiğini göstermiş oldu. Yani Hamas normalleşmeyi durdurmayı, Netanyahu’nun Batı Şeria’yı ilhak etme ve iki devletli çözümü imkânsız kılma siyasetine karşı bu saldırıları planladı şeklinde bir okuma yapmak mümkündür.

Hamas’ın saldırılarının siyasi sebepleri anlaşılabilir olmakla beraber Hamas’ın 7 Ekim saldırısı sivillere de yönelen bir terör saldırısı olmuştur. 1200 sivilin evlerinde katledildiği korku dolu anlar yaşadığına tüm dünya şahit oldu. Bu açıdan 7 Ekim’i İsraililer kendi 11 Eylülleri olarak görüyorlar. Hatta dahası Yahudiler için bu İkinci Dünya Savaşındaki Holokosttan sonra Yahudi kolektif hafızasına kazınan ikinci kitlesel saldırıdır. Dolayısıyla saldırılar sonrasında İsrail’in meşru müdafaa hakkı olduğunu hem ABD hem AB, uluslararası camianın geneli onayladı. İsrail Gazze’ye saldırırken üç hedef belirlemişti: Hamas’ın tasfiyesi, Gazze’nin bir daha İsrail için tehdit olmamasının sağlanması ve rehinelere geri getirilmesi. Bu ilk iki amacı gerçekleştirmek için İsrail Filistinli sivilleri ayrıştırmaksızın muazzam şekilde orantısız bir saldırı başlattı. Sonuna kadar gideceğini durmayacağını da defaten ifade etti.

ABD başlangıçta sadece siyasi destek değil, askeri destek de sağladı. Ürdün, Kıbrıs ve İsrail’e ekipman ve silah yığı. Üç yıldızlı bir generalini danışman olarak gönderdi. AB de özellikle Almanya, kayıtsız şartsız İsrail’in yanında olduğunu söyledi. Ancak İsrail’in meşru müdafaaası topyekûn bir kıyım halini aldıça bu destek eleştiri konusu oldu. Batının bu sessizliğini iki yüzlü politika olmanın ötesinde, kendi değerlerinin altını oyan bir tavır olarak görüyorum. Öte yandan bunun sadece İsrail desteği olmadığını, reelpolitik şartlara yönelik bir hesaplama olmasının da mümkün olduğunu değerlendiriyorum.

Özellikle Hamas'ın yanında İran ve vekillerinin olduğu bir blok, Batının tabiriyle direniş eksenini bölgesel bir çatışmanın çıkmasına neden olabilir. Ya da Hamas'ın bu saldırılarının akabinde bölgede pan-İslamcı bir blok canlanabilir. Bu ABD açısından stratejik bir meydan okuma olacaktır. ABD'nin bölgedeki etkisi, askeri misyonları tehlikeye girebilir. Öte yandan bunun bölgesel bir çatışmaya evrilmesinden kimse fayda sağlamayacaktır. O yüzden ABD doğrudan İran ile bir çatışmadan kaçınır, İran da öyle. Bu noktada gösterilecek çaba ateşkes ve rehinelerin geri getirilmesi üzerinden sürdürülür. Ki zaten ABD'nin liderliğinde Katar ve İsrail ateşkes ve rehineler için sonuçsuz da olsa görüşmeler yürütüyorlar. Uluslararası örgütlerin de bu aşamada yapması gereken yeni ve sürüncemede kalacak bir barış sürecinden ziyade önce İsrail'e baskı yapması, onu hesap vermeye zorlaması olabilir.

Filistin meselesinin çözümüne yönelik Türkiye'nin resmi duruşu, diğer ülkeler gibi, iki devletli çözüm üzerinedir. Özellikle AKP döneminde meseleye arabulucu olarak dahil olma isteği artmıştır. İki tarafla görüşebilen bir aktör olması sebebiyle Türkiye bu rol için uygun olabilirdi. Ancak Türkiye'nin özellikle 7 Ekim'den sonraki kamuya açık söylemleri iki tarafla görüşebilme niteliğine halel getirmiştir. Yine de başta ABD olmak üzere Türkiye'nin bu konudaki rolünü ve yerini göz ardı etmemektedir. Türkiye çatışmaların başında garantörlük modeli önermiştir. Buna göre Türkiye bölgesel bir grup içinde yer alarak Filistin tarafının garantörü olacak, Batı ise İsrail tarafının olacaktır. Ancak bunun gerçekleşmesinde bazı sınırlılıklar olduğu da ortadadır. Garantörlük önce İsrail ve diğer aktörlerin yani ABD'nin onayına bağlı. Hem İsrail ile ilişkilerin en azından retorikte yine dalgalı hale gelmiş olması ve Türkiye'nin bölgesel liderlik rolüne vurgu yapacak aktif bir rol oynamasına izin vermek eğilimi de yok gibi görünmekte. Öte yandan İsrail, Mısır veya İbrahim Anlaşmaları imzalayan ülkelere kredi verme eğiliminde.

Son tahlilde Türkiye bu meselenin çözümünde rol almak isteyecektir. Bu konuda siyasi sürecin başlamasında, Filistin tarafında meşru bir aktörün oluşmasında, ekonomik açıdan yeniden inşa süreçlerinde yer alabilir. Türkiye rehineler konusunda müzakerelere dahil olmadı ama çatışmalar durunca Gazze'de ne olaksa bunun meşru olması için ABD'nin Türkiye'nin onayına ihtiyacı olacaktır. Türkiye'nin bölgede bir ağırlığı olduğunu ve ABD'nin Türkiye'yi dışarıda bırakacağını düşünmüyorum.

Filistin sorununun bu noktaya nasıl geldiğini anlayabilmek için Hamas'ın nasıl yükseldiğini ve İsrail siyasetindeki radikalleşmeyi ele almak uygun olabilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünyada yükselen kimlik siyaseti El Fetih gibi sosyalist dünyanın desteğini alan örgütleri zayıflatırken Hamas gibi İslamcı aktörleri güçlendirdi. Bunun yanı sıra Doğu Avrupa'da yaşayan Yahudilerin İsrail'e göçmesi bu ülkedeki siyasi dengeyi ortodoks milliyetçi/siyonist çevreler lehine bozdu. Bu durum, 1991 Madrid Konferansı ile başlayan ve 1993 Oslo görüşmeleriyle devam eden barış sürecine rağmen, İsrail ile Filistinliler arasındaki mesafeyi daha da arttırdı.



Dr. Öğr. Üyesi Ozan Kuyumcuoğlu
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Bunun yanı sıra El Fetih'in sergilediği kötü yönetim ve bulaştığı yolsuzluklar Hamas'ı Filistinlilerin gözünde güçlü bir figür haline getirdi. Barış sürecinde ve İkinci İntifada sırasında Hamas'ın İsrail şehirlerinde intihar saldırıları düzenlemesi ise İsrail toplumundaki barış yanlısı seslerin kısılmasına neden oldu. Radikal çevrelerden destek alan Benyamin Netanyahu ve Ariel Şaron gibi Filistinlilere duydukları nefreti saklamaya gerek duymayan siyasetçiler iktidara geldiler. 2006'da Hamas, Filistin seçimlerini kazandıktan sonra seçim galibiyetini tanımayan El Fetih ile savaşa girişerek Gazze'nin yönetimini ele geçirdi. İsrail ise Hamas'ı zayıflatmak için Gazze'ye yönelik ticaret ablukası başlattı. Son on yıldır

belirli aralıklarla İsrail'de başbakanlık görevini üstlenen Netanyahu ablukayı tavizsiz sürdürürken Batı Şeria'da yeni yerleşimlerin kurulmasını ve Filistinlilere yönelik yerleşimci şiddetini destekledi. Batı Şeria'ya sıkışan Filistinlilerin yaşam alanı böylelikle daha da daraldı. Gazze ve Batı Şeria'nın dünyanın geri kalanından tecrit edilmesi, Filistinlilerin öfkelerini canlı tutan etkenler arasındadır.

Gelgelelim Netanyahu'nun liderliğinde kurulan mevcut aşırı sağcı/dinci hükümetin politikaları İsrail'in seküler ve demokratik yapısının korunmasını savunan çevrelerin tepkisiyle karşılaştı. Derinleşen toplumsal kutuplaşma kurumlara da sirayet edince Netanyahu yargı başta olmak üzere devlet kurumlarının üzerindeki gücünü arttırmaya çalıştı. Bu durum karşısında yargı ve güvenlik bürokrasisindeki hoşnutsuzluk yükselirken yüz binlerce kişi Netanyahu hükümetini protesto ederek istifaya davet etti.

Diğer taraftan Hamas'ın popülaritesi, ablukadan bunalan Gazze halkının gözünde azalmaya başladı. Hamas'ın bağlı olduğu Müslüman Kardeşler hareketinin güç kaybetmesi de örgütü bir varoluş krizi ile karşı karşıya bıraktı. 7 Ekim saldırısı bir bakıma Hamas'ın bu sıkışıklığını aşma girişimi olarak okunabilir. İsrail'in bu saldırıyı önleyememesi ise güvenlik bürokrasisi ile Netanyahu arasındaki gerilim ve iletişimsizlik ile açıklanabilir. İsrail devletinin Gazze'ye saldırmak için Hamas militanlarına yol verdiğiğine ilişkin söylentiler ise kanıtı muhtaçtır. Bazı güvenlik uzmanları ise Hamas'ın İsrail'e kolayca sızmasını güvenlik güçlerinin rehavetine bağlamaktadır. Bu saldırı Netanyahu'yu daha da sıkıştırmış; muhalifler güvenlik zafiyetinden dolayı hükümetin hesap vermesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Gazze'ye yönelik uygulanan korkunç şiddet politikasının nedeni hükümetin yaşadığı panik ve Netanyahu'nun ortodoks milliyetçi/siyonistlerin desteğini kaybetmek istememesidir.

7 Ekim saldırılarının neden olduğu insani trajedinin derinleşeceğini öngörmek mümkündür. Gazze'de sıkışan ve açlıkla mücadele eden insanların sığınacak yer bulamaması trajedinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Hamas'ın 7 Ekim'de gerçekleştirdiği terör saldırısı, Gazze'de yaşanan katliamın dünya kamuoyunda yeterince tartışılmasına engel olmaktadır. İyimser bir tahminle, Gazze'deki insani krizin ayrıntıları uzun vadede belirginleştikçe, dünya

kamuoyunun İsrail'in şiddet politikasına daha fazla tepki göstereceği söylenebilir. Diğer taraftan İsrail 7 Ekim saldırılarının sorumluluğunu İran'a yüklemektedir. Şam'daki İran büyükelçiliğine yönelik saldırıdan da anlaşılacağı gibi iki ülke arasındaki gerilim giderek artmaktadır. Hizbullah'ın Lübnan'daki gelişmiş teknolojiye sahip füze stoğu ve İran yanlısı milislerin Golan yakınlarındaki askeri hareketliliği Gazze krizinin bölgesel bir çatışmaya dönüşebileceğine işaret etmektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunun azalması da çatışma ihtimalini arttırmaktadır.

İsrail'in en önde gelen silah tedarikçisi ABD'nin bu süreçte İsrail'i desteklemesi beklenen bir gelişmedir. ABD ayrıca bu ülkeyi kendi siyasi nüfuzunun Ortadoğu'daki temsilcisi olarak görmeye devam etmektedir. Son yıllarda Ortadoğu'daki etkinliğinin azalması nedeniyle İsrail'in gücünü korumasına daha fazla odaklanmaktadır. Bu nedenle ABD Arap ülkeleri ile İsrail arasında imzalanan İbrahim Anlaşmalarının en büyük destekçisidir. Bu anlaşmalar sayesinde kendisinin bıraktığı boşluğu Çin ve Rusya'nın değil iyi ilişkilere sahip olduğu bölge ülkelerinin dolduracağını ummaktadır. Bunun yanı sıra ABD'deki Yahudi lobisinin Kongre üzerindeki etkisini de hatırlatmak uygun olabilir. Bu nedenle Biden hükümeti Gazze savaşındaki insanlık trajedisine rağmen İsrail'e desteğini son bir aya kadar koşulsuz devam ettirmiştir. Gelgelelim söz konusu trajedinin dünya kamuoyunda daha fazla tartışma konusu olması ABD'nin Netanyahu hükümetine yönelik eleştirel bir tutum almasını sağladı. Bu tutum değişikliğinde liberallerin ve ABD'li Müslüman toplulukların Biden yönetimine gösterdikleri tepki etkili olmuştur. Kasım seçimlerinde liberallerin ve Müslümanların desteğini kaybetmek istemeyen Biden yönetimi Filistinlilere yardım için Gazze sahiline iskele kurmayı önerirken bir taraftan da İsrail'in Refah mülteci kampına operasyon düzenlemesine karşı çıkmaktadır. Son BM Güvenlik Konseyi'nin Gazze'de ateşkes ilan edilmesine yönelik karar tasarısının oylamasında çekimser kalması da tutum değişikliğine işaret etmektedir. Ancak Yahudi lobisini ürkütmemek için eleştirel tutumunu ileri seviyeye taşımamaktadır.

Avrupa Birliği (AB) ise Gazze savaşına yönelik tutarlı bir politika geliştirememektedir. Bu durumun iki nedeninde söz edilebilir. Birincisi Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler tarihten gelen suçluluk psikolojisinin de etkisiyle İsrail'e koşulsuz destek vermek istediler. Öyle ki birçok Avrupa hükümeti krizin

başlarında Filistin yanlısı duruş sergileyen entelektüel, akademisyen ve gazetecilerin seslerini, kendi demokratik değerleriyle çelişmek pahasına, kısımaya çalıştı. Ne var ki Avrupa kamuoyunda İsrail'e yönelik eleştirel tavır gün geçtikçe yükselmekte. Kamuoyu tepkisi AB'nin İsrail politikasını revize etmesini beraberinde getirdi. AB Dış ilişkiler Temsilcisi Joseph Borrell'in Gazze'deki dramdan dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirirken Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'i soykırım uygulamakla suçlayan kararından sonra birçok Avrupa ülkesi İsrail'e silah sevkiyatını durdurdu. Buna karşın göçmen karşıtlığının ve İslamofobinin çok güçlü olduğu Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi ülkeler İsrail'e destek konusunda daha rahat davranmakta. Dolayısıyla Gazze krizinin AB'nin iç çelişkilerini derinleştirdiğini, bu nedenle Birliğin uluslararası meselelerin çözümüne katkı konusunda giderek etkisizleştiğini ileri sürmek mümkündür.

Gazze krizi çerçevesinde ele alabileceğimiz diğer aktörler ise İsrail ile İbrahim Antlaşması'nı imzalayan Arap ülkeleridir. Bu ülkeler İran'ı öncelikli tehdit kabul ettikleri için İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye bir taraftan da Arap kamuoyunun tepkisini kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Gazze'deki insanlık dramına ilişkin eleştirel bir ton benimseyerek Filistinlilere yönelik yardım faaliyetlerinde bulunsalar da İsrail'e karşı adım atmaktan kaçınmaktadırlar. Söz konusu çekingenliğin bir diğer nedeni ise Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn gibi ülkelerin Müslüman Kardeşler hareketine karşı olumsuz tutumu ve Hamas'ın faaliyetlerinden duydukları rahatsızlıktır. Hamas'tan rahatsız olan ülkelerin arasında İbrahim Anlaşmalarını imzalamayan Suudi Arabistan da bulunmaktadır.

Uluslararası örgütlerin etkisizliği de Gazze krizi ile birlikte yeniden su yüzüne çıkmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına rağmen İsrail Batı Şeria'daki işgalini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra İsrail'e yaptırım uygulanmasına öngören birçok karar ABD tarafından veto edilmiştir. Her ne kadar Gazze'de ateşkes ilan edilmesine yönelik son karar tasarısı Güvenlik Konseyinden onay alabilmişse de BM Gazze'deki şiddeti durdurabilecek iradeyi ortaya koymaktan uzaktır.

Son olarak İran'ın Gazze savaşındaki rolünden söz edilebilir. 7 Ekim saldırılarının ardından Hamas desteğinden dolayı İran'a teşekkür etti. İran ise bu teşekkürü karşılıksız bırakmayarak Hamas'ı eyleminden dolayı kutladı. Tahran'ın bu politikasının ardında rejimin aşmakta zorlandığı meşruiyet krizi bulunmaktadır. Ağırlaşan ekonomik sorunlar, Kasım Süleymani'nin öldürülmesi ve 2022'de başlayan protestolar rejimin krizini gözler önüne serdi. İran rejimi bu krizin üstesinden gelebilmek için İsrail'i karşısına alarak iç siyaseti de güvenlikleştirmeyi denedi. Bir başka ifade ile Tahran rejime yönelik eleştirilerin "İsrail yanlılığı" ile özdeşleştirilmesini hedefledi.

Türkiye ise kurulduğu tarihten itibaren yakın çevresinde arabulucu rolü oynayarak çatışmaları önlemeye hem de bölgesindeki itibarını kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Sadabad Paktı'nın kurulmasının ardından İran-İrak ve Afganistan-İran arasındaki sınır problemlerini çözümünde rol oynamış; İran-İrak savaşı sırasında tarafları diyaloga davet etmiş; Ortadoğu Barış Sürecinde her ne kadar geri planda kalsa da destek olmak istemiş; Kosova, Bosna Hersek, Lübnan ve Somali Barış Gücü misyonlarına katkı sağlamıştır. 2003'teki Irak savaşından önce Arap ülkelerini bir araya getirerek savaşın önlenmesine yönelik bir platform oluşturmayı denemiştir. 2008 yılında İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk denemesi ve Somali'deki grupların İstanbul'da toplanarak barış görüşmelerine başlamaları da bu çerçevede değerlendirilebilir. Türkiye arabuluculuk rolü oynayamadığı durumlarda da tarafsız kalmaya özen göstermiştir. Gelgelelim Arap Baharının ardından Ortadoğu'da etkinlik kurmaya yönelik iddialı ve agresif bir politika benimsenmesi hem Türkiye'nin itibarını zedelemiş hem de yakın çevresinde ciddi güvenlik sorunlarıyla yüzleşmesine neden olmuştur. Ankara Gazze krizinde arabuluculuk rolü oynamak istese de ABD bu konuda Türkiye'nin değil Arap ülkelerinin desteğini almayı tercih ediyor. ABD'nin bu tutumunun ardında Türkiye'nin Arap Baharı sonrasında izlediği Müslüman Kardeşler yanlısı agresif politikanın bulunduğu söylenebilir. Türkiye her ne kadar Müslüman Kardeşler yanlısı politikasını bırakarak bölge ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye yönelse de güvenilirliğini yeterince kanıtlayamamış görünmektedir. Arabuluculuk faaliyetlerinden dışlanması Ankara'yı hayal kırıklığına uğrattırırken Cumhurbaşkanı Erdoğan tepkisini Hamas'ı destekleyen bir söylem benimseyerek dile getirdi. Bu tepkinin nedeni bazı çevrelerce iç politikaya yönelik bir hamle olarak değerlendirildi. Bu düşüncüyü savunanlar Cumhurbaşkanı'nın yaklaşan yerel seçimler öncesinde İslamcıların desteğini almaya çalıştığını ileri sürmüşlerdir.

Özellikle Yeniden Refah Partisi'ne yönelik ilginin artması ve bu partinin Adalet ve Kalkınma Partisi ile işbirliğine yanaşmaması (bu parti hükümetin organize ettiği Filistin mitingine katılmayı reddetmiştir) karşısında İslamcı kitlelerin desteğini kaybetmemek için Hamas'a mücahitlik yakıştırmasında bulunduğu varsayılmaktadır. Bir başka görüş ise Erdoğan'ın Hamas'ı desteklerken doğrudan duygu ve düşüncelerini ifade ettiğini savunmaktadır. Her iki görüşün de doğruluk payı içerdiğini ileri sürmek mümkündür. Erdoğan'ı bu yönde bir açıklamaya yönelten bir diğer etken ise İslam dünyasındaki popülaritesini korumak istemesidir. 2023 seçimlerini Erdoğan'ın kazanmasının ardından İslam ülkelerinde tanık olunan sevinç gösterileri söz konusu popülaritenin hala yüksek olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan bu tutum, Türkiye'nin arabuluculuk gücünü zayıflatmakta, uluslararası sorunların çözümüne katkı sağlama potansiyelini bastırmaktadır. Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin ekonomik sorunlarını aşmak için Batı'ya daha fazla yakınlaşacağı ve bu bağlamda İsrail karşıtı söylemlerden kaçınacağı öngörülebilir. Ankara bu süreçte tarafsızlığını koruyarak geleneksel arabuluculuk rolünü yeniden oynamaya başlarsa, yakın çevresindeki güvenlik risklerinden kaçınabilir ve bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirebilir.

İsrail-Filistin sorununun nerdeyse bir asıra yaklaşan tarihi içinde halen geçerliliğini koruyan iki ana sebebi bulunmaktadır: İşgal ve liderler. Çatışmaların bu boyuta gelmesinde de bu unsurlar sebep olmuştur, çözümlenmesinde ancak bu unsurların değişmesiyle mümkün olacaktır. Yani hali hazırdaki liderlerin değişmesi ve 1967'de İsrail'in işgal ettiği topraklar üzerinde bir Filistin devletinin kurulmasıyla.



Doç. Dr. İlkin Buke Okyar
Yeditepe Üniversitesi

7 Ekim travması, İsrail devleti ve halkını bir kez daha, Filistin Meselesinin sürekli refahları için bir tehdit oluşturduğunu fark etmeye zorladı. İsrail Devleti Filistin toprakları üzerindeki işgalini sürdürdüğü, Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerini genişlettiği, Gazze'ye abluka uygulamak ve herhangi bir toprak uzlaşması yapmayı reddettiği sürece (hatta Filistin halkının haklarını tanımamaya devam ettiği sürece) İsrail toprakları üzerinde kalıcı güvenliğin tesis edilmesi mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte, bu savaşı sonlandırmak ve kalıcı bir çözüme ulaştırmak için yapılması gerekenler kağıt üzerinde belli olsa da hali hazırdaki gerçeklik içinde çok da kolay değil.

İsrail devleti ve Filistin halkının birlikte evrilen tarihsel sürecinin çerçevesini modern ulus-devlet yapısı bağlamında kimlik ve aidiyet meselesi oluşturmaktadır. Yahudiler ve Filistinliler farklı zamanlarda dünyanın dört bir yanına dağılmış ve kökleriyle bağlı olduklarını düşündükleri topraklardan ayrı yaşamak zorunda kalmıştır. Diaspora, yani ana yurttan koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşam, daimi tehdit algısını beraberinde getirir. Bu duygu yüzyıllara arkasını dayamış diaspora söylemiyle Yahudi kimliği içinde temel bir yere sahiptir. Nitekim, farklı dönemlerde Yahudi halkları zulüm görmüş ve yok edilme tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Diğer taraftan, tarihsel olarak daha kısa bir geçmişe sahip olsa da diaspora Filistin halkı içinde geçerli olmuştur. 1948'de İsrail devletinin

kurulduğu ve coğrafi olarak Filistin'in toprak bütünlüğünü kaybettiği zamandan bu yana, İsrail devleti siyasi ve askeri olarak Filistinliler karşısında üstün konumda olmuştur. Ardı ardına gelen İsrail hükümetleri, yaptıkları her savaşıla, hayata geçirdikleri her politika girişimiyle, inşa ettikleri her yeni ev veya yol ile yıktıkları her eski yapıyla ve kutsal bağları üzerinden tanımladığı "Eretz İsrail" topraklarına coğrafi olarak yerleştirdikleri her "yerleşimci" ile birlikte eski Filistin üzerindeki hakimiyetlerini derinleştirmiştir.

İsrail devleti kuruluşu itibarıyla bir yanda, demokrasi, vatandaşlık ve halk egemenliğinin modern prensipleri çerçevesinde, daha önce yalnızca sıradan ve ast konumunda olan Yahudi nüfusun dâhil edilmesine olanak tanımıştır. Öte yandan, etnik veya ulusal kriterlere dayalı dışlama biçimi içerisinde işgal ettiği topraklarda dahil olmak üzere Filistinlileri kendi devletlerini kurmaktan, aynı zamanda da işgal altındaki topraklar da dahil olmak üzere devlet kaynaklarının adaletli dağıtımından mahrum bırakmıştır. Belirli bir ulusal ve etnik grup, yani Yahudilik üzerine inşa edilmiş bir etnik kimliği modern devletin garantisi altına almış, Filistinlileri gereken haklara ve hizmetlere erişimden yoksun bırakmıştır. Modernitenin ana vaatleri - siyasi katılım, yasalar önünde eşit muamele ve devlet gücünün keyfilikten koruma, zayıf ve yoksullar için onur, sosyal adalet ve güvenlik - yalnızca gerçek ulus üyeleri olarak kabul edilenler için tam anlamıyla mevcut olmuştur. Bu durum bir tarafta İsrail içinde yaşayan Filistinliler için ikinci sınıf vatandaşlığın önünü açmış, Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'dekileri daimi bir tehdit unsuru olarak ötekileştirmiştir. Her iki kimlik içinde karşılıklı fiziksel izolasyon, korku ve tehdit algılarının yerleşmiş, toplumlar arası diyalog oldukça sınırlanmıştır. Bu duygular her iki halk içinde liderlerinin güç pozisyonlarını korumaları çerçevesinde devlet eliyle sürekli olarak beslenmiştir, beslenmeye de devam etmektedir.

Dolayısıyla bölgede kalıcı bir çözüm için İsrail-Filistin meselesi içinde ele aldığımız tüm ana aktörlerin değişmesi gerekmektedir. Gerek İsrail Devleti, gerek Gazze'deki Hamas idaresi ve gerekse Batı Şeria'daki Filistin Otoritesi ciddi anlamda liderlik krizi yaşamaktadır. Arab Barometresi'nin 2023 Aralık ayındaki araştırması Filistin Otoritesi ve Hamas liderliklerinin 7 Ekim öncesi halk desteklerinin ne kadar az olduğunu göstermektedir. Batı Şeria ve Gazze Şeridi toplamında, beşte ikiden fazlası milliyetçileri, El Fetih ve üçüncü partileri tercih

ederken, sadece beşte biri, Hamas gibi İslamcıları tercih etmektedir. Gerideyse her ikisini de tercih etmeyen, seküler milliyetçi bir çoğunluk bulunmaktadır. Hatta geleneksel olarak daha dindar ve İslamcı olan Gazze Şeridi'nde bile, Hamas'a destek dörtte birin biraz üzerindedir. 7 Ekim sonrası bu durum Hamas lehine nispeten değişse de çoğunluğa yaklaşımdan uzak kalmıştır. Diğer taraftan Mahmud Abbas ve El Fetih liderliğindeki seküler milliyetçi kanat da Filistin meselesini sonuca bağlamakta gösterdikleri yıllar süren başarısızlıkları ve statükocu yaklaşımı yüzünden yeni bir temsiliyet ihtiyacını üst düzeye çıkartmıştır.

İsrail de benzer bir eleştiriden muaf değildir. Savaş, İsrail'i belki de tarihindeki en bölünmüş anında yakaladı. 7 Ekim'e kadar geçen yıllarda, İsrail demokratik kurumlarını zayıflatması ve onu teokratik, milliyetçi bir otoriter rejime dönüştürme çabasıyla ciddi bir kutuplaşma yaşadı. İsrail'in kısa tarihinin en uzun dönemli başbakanı olan Benjamin Netanyahu ve Netanyahu'nun İsrail Devletinin radikal dönüşümünü hedefleyen reformları, savaştan önce yaygın protestolara ve anlaşmazlıklara ve İsrail halkı arasında ciddi bölünmelere sebep oldu. İsrail kimliğinin seküler ve demokratik kanadının etkin olduğu bu protestolar değişim arzularını dile getirmekte hali hazırda devam ediyor. Ve değişim olmadığı sürece çatışma bitse bile (ki yakın zamanda bu çok zor duruyor) ülkenin gündemini oluşturmaya devam edecek. Aslında, Netanyahu'nun siyaset alanında hayatta kalma mücadelesi, 7 Ekim'den önce olduğundan daha da şiddetli hale gelerek kaçınılmaz olarak ülkenin barışı aramasını zorlaştıracak.

Ve savaş ne kadar uzun sürerse, Ortadoğu genelinde daha geniş çaplı kırılmaların riski o kadar büyük olacak. Ancak unutmamak gerekir ki barış umudu her zaman vardır. 7 Ekim saldırıları ve takip eden savaşın hemen öncesinde bölge Arab devletleriyle gerçekleşen yeni işbirliği biçimleri için olası bir antlaşma potansiyelini de gösterdi. Aylar süren savaştan sonra bile, bu bağlar büyük ölçüde sağlam kaldı. Şimdi, bu trend tersine dönmeden önce, hükümetlerin çatışma önleme ve nihayetinde barış için kalıcı mekanizmalar oluşturmak üzere bir araya gelmeleri önemli. Mısır, Katar, Ürdün gibi bölgesel güçler Batı'yı ve özellikler ABD'yi de yanlarına alarak, İsraililer ve Filistinliler arasında ateşkes sağlaması yolundaki baskılarını arttırmalı, rehine sorununu çözmeli, ve en önemlisi anlamlı bir siyasi süreci desteklemelidir. Siyasi sürecin tanımışsa bir

Filistin Devletinin kurulmasıdır. Burada devlet inşaa mekanizmalarının yanı sıra barış ve ortak bir yaşam üzerine çalışan kadın örgütleri başta olmak üzere, sivil toplumun çözüm süreçlerine dahil edilmesi elzemdir.

Yine bu süreç içerisinde istikrarı sağlayabilecek yeni ve daha güçlü bölgesel güvenlik düzenlemelerinin kurulması amaçlanmalıdır. Bu bir garantörlük mekanizması da olabilir, Ortadoğu'nun, kendi güçleri arasında diyalog ve bölgesel güvenlik için kalıcı bir mekanizma olarak daimi bir forum da olabilir. Bu vizyon bugün ne kadar uzak görünse de, Ortadoğu liderlerinin şiddet sarmalını durdurma ve bölgeyi daha olumlu bir yöne taşıma potansiyeli mevcuttur. Türkiye'nin rolünü direkt bir garantörlükten çok bu tarz bir foruma zemin hazırlaması bakımından önemlidir.



Doç. Dr. Umut Uzer
İstanbul Teknik Üniversitesi

Öncelikle bir self-determinasyon ve çatışan iki milliyetçilik meselesi olan İsrail-Filistin sorunu, Filistinlilerin devlet kurma hedefine fiili olarak ulaşamamalarından dolayı uzun bir süredir devam etmektedir. 1967 Altı Gün Savaşı ile ortaya çıkan işgal altındaki Filistin toprakları sorunu Doğu Kudüs, Batı

Şeria ve Gazze Şeridini kapsar ve Filistinli siyasetçilerin ve Filistin halkının bu topraklar üzerinde devlet kurma taleplerini içerir. Buna mukabil Doğu Kudüs İsrail tarafından ilhak edilmiş, Batı Şeria'da ise İsrail yerleşimleri kurulmuştur. Öbür taraftan, Gazze'den 2005 yılında geri çekilen İsrail, bu bölgeyi karadan ve denizden abluka altına almıştır. Bilindiği üzere, son krizden itibaren tekrar Gazze'ye girmiştir.

Fiili olarak toprak bütünlüğü olmayan Filistin Devleti, hukuki olarak güçlüdür çünkü 1988 yılında ilan ettiği bağımsızlığını, Türkiye dahil, 140 devlet tanımıştır. Ayrıca, Filistin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası örgütlere üyedir, ve Birleşmiş Milletlerde 2012 yılından itibaren üye olmayan gözlemci devlet statüsüne sahiptir. Dolayısıyla, hukuken güçlü ama fiilen zayıf bir Filistin Devleti sözkonusudur.

2023 yılı Ekim ayında başlayan son krizin ilk sonuçları olarak Filistinliler onbinlerce insanını İsrail saldırıları sonucu kaybetmiş ve yerleşim alanları ciddi yıkıma maruz kalmıştır. Hamas'ı yok etmeyi hedefleyen İsrail'in bunu gerçekleştirmesi zordur ancak bu örgüt yerine Filistin Yönetiminin idareyi ele almasını veya yerel aşiretler ile işbirliğini tercih etmektedir. Ayrıca, Gazze'de sınırlı da olsa İsrail askeri varlığının devamı da tahmin edilebilir.

Şimdilik uzak gözükse bile bir barış antlaşması ile İsrail'in Gazze'den çıkması ve Filistin devletinin kurulması dünyadaki çoğu devletin ve uluslararası örgütün talepleri arasındadır. Ayrıca, İsrail'in Uluslararası Adalet Divanı tarafından soykırım suçu işlediğine dair bir karar vermesi, bu ülke açısından ciddi olumsuzluklar yaratacaktır. Sonuç olarak yakın zamanda barışın tesisi öngörülmesede, bu amaca doğru tüm diplomatik çabaların seferber edilmesi bu insanlık dramının son bulması açısından önem teşkil etmektedir.

ABD son çatışmada İsrail'e desteğini vermekle birlikte, ülke içinde çok ciddi protestolar yapılmakta, üniversitelerde, sokaklarda Filistin'e destek gösterileri

vuku bulmaktadır. Ayrıca Demokrat Parti'nin sol kanadını teşkil eden Ilhan Omar, Rashida Tlaib, Alexandria Ocasio-Cortez gibi Kongre üyeleri seslerini yüksek bir şekilde çıkarmakta, ve Kasım ayındaki başkanlık seçiminde Joe Biden'a destek konusunda, özellikle Arap ve Müslüman seçmenler olumsuz görüşler bildirmektedir. Diğer bir deyişle İsrail lobisi, özellikle AIPAC, Amerikan siyasetinde etkili olsa da karşı taraftan da ciddi direnişler gözükmekte, İsrail lobisinin anlatısına ciddi delikler açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Filistin meselesi Amerika'nın iç siyasetini de etkileyebilecek bir hal almıştır. Ama bütün bunların dışında ABD'nin sorunun çözümünde etkili ve daha dengeli bir rol oynaması gerekmektedir ki bu da ancak ülke içindeki muhalif seslerin de dikkate alınması ile mümkün olabilir.

Avrupa'da da kitlesel eylemler yapılmakta, özellikle İspanya ve İrlanda gibi ülkeler Filistin'e yakın politikalar izlemektedir. AB ülkelerinde genellikle sağ partiler İsrail'i desteklerken sol partiler Filistin'e daha yakın pozisyonlar almaktadır. Sonuç olarak Filistin meselesi Avrupa ülkelerinin de iç istikrarını bozabilecek unsurlara sahiptir. Bu sorunun çözümünde tüm dünyanın diplomatik çaba sarfetmesi ve ekonomik yardım sağlamasının elzem olduğunu ifade etmek gerekir.

Türkiye uzun zamandır Filistin konusu ile yakından ilgilenmekte olup, bu bağlamda Filistin'e sempati açısından ülkede bir mutabakat olduğu söylenebilir. Son olarak, Filistin için Garantörlük önerisi önemli bir açılım teşkil ediyor. Henüz bu konunun ayrıntıları belli olmamakla beraber, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde garantörlük konusunda çeşitli analizler tartışılmaktadır. Türkiye Filistin için garantör olurken, İsrail için başka ülkelerin garantör olması mümkün olabilir. Filistin topraklarında barış gücünün yerleştirilmesi, ve BM ve İİT himayelerinde uluslararası barış konferansının toplanması, bu konunun çözümü için önemli adımlar olacaktır. Dolayısıyla Filistin sorunu ve bölgede yaşanan trajedinin son bulması için Türkiye'nin katkılarıyla bölge devletlerinin aktif katılımı meselenin çözümü açısından önemli adımlar teşkil edecektir. Ayrıca garantörlük konusunda kapsamlı bir hukuki çerçeve çizilmeli ve oluşturulacak statükonun muhafazası uluslararası antlaşmalar ile tasdik edilen garantörler tarafından sağlanmalıdır.